

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

2024
1-son

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal

ISSN 2181-8274



Sirojiddin Toshpulatov.

Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quv dasturida Futbol darsining ahamiyati438

Маликаҳон Арипходжаева, Урхияна Турабекова, Муслимон Баромов, Дилфуза Хикматиллаева.

Геологические чрезвычайные ситуации, прогнозирование мониторинг и ликвидация441

Tursunoy Bo'riyeva.

Bolalarda tabiatga oid tadqiqiy-ijodiy ko'nikmalarni shakllantirish tamoyillari444

Сарвиноз Салимова, Озода Джумаева.

Методическая разработка и ее критерии447

Nilufar Bo'riyeva.

Pedagogik nizolarni boshqarishga oid olib borilgan ilmiy tadqiqotlar sharhi451

Barkamoljon Pirmatov.

Kasbiy ta'lim tizimidagi innovatsiyalar va ularning o'ziga xos xususiyatlari454

Feruza Tursunova.

"Vuca-dunyo" narrativlari sharoitida 7-sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni458

Sarvinoz Salimova, Mehriniso Makhmudova.

Innovative information technologies in modern educational process460

Elyor Kurbanov.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining ma'naviyatini shakllantirish masalasi va unga qo'yilgan talablar463

Umriniso Ergasheva.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashni yo'lga qo'yishning nazariy asoslari467

Oyshajon Usmonova.

The importance of language translation within the context of human rights: English to Uzbek469

Динара Сримбетова.

Худудларда саноатни ривожлантиришда инновацион фаолият механизмларини такомиллаштириш (Тошкент шахри мисолида)472

Gulkhan Genjemuratova.

System of professional training for students in Higher Education Institutions based on an integrative approach to organic chemistry476

Shaxnoza Xojimirzayeva.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida badiiy adabiyot bilan tanishtirish bolalarni estetik va axloqiy tarbiyalash vositasi479

Bog'dagul Qarshiyeva.

Muammoli metoddan foydalangan holda texnika yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetensiyasini oshirish482

Zoirxo'ja O'lmasxo'jayev.

Globallashuv sharoitida jamiyat xavfsizligini ta'minlashda ijtimoiy tarmoqlardagi o'avlarning o'rni485

Noila Mustafoyeva.

Enhancing EFL student's writing skills using multimodal technologies488

Manzura G'ofurovna.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijodiy rivojlantirish texnologiyalari491

Dinara Mirtursunova.

Fortifying stability: enhancing credit risk management in banking institutions494

Janibek Suyenshiyev.

Tarix fanini o'qitishda zamonaviy innovatsion ta'lim texnologiyalar asosida o'qitish497

Feruza Tursunova.

7-sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish499

Shoista Muratova.

Emotsional hissiy holatlarning tuzilishi va ularning nerv-fiziologik asoslari503

Nargizabonu Abirova.

Improving the efficiency of investment activities in railway transport enterprises of the Republic of Uzbekistan507

Zohida Qodirova.

Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning samarali omillari510

Moxira Raxmatullayeva.

Semiconductors and work with them512

Shafolat Eshonqulova.

Boshlang'ich sinflarda geometrik materiallarni o'rganish metodikasi515

Dildora Umarova.

Creative design and web art518

Ravshan Shaynazarov.

Mutaxxassislik fanlarni o'qitishda 3D modellashirish dasturlari va ulardan foydalanish ahamiyati521

Sayera Azizova, Nargiza Musadjanova.

Methodology for the development of visual-graphic competencies of specialists in a hybrid educational environment on the basis of didactic requirements (on the example of students of the technical direction)524

Кахрамон Тураев, Ахат Тогашиаров, Шухрат Муталов, Мизамитдин Самадов.

Изучение растворимости системы, состоящий из гидроксида натрия – монохлоруксусной кислоты – вода527

Nilufar Sirojiddinova.

Maktabgacha tayyorlov yoshdagi bolalarni atrof muhitga munosabatini shakllantirishning samarali metod, shakl va usullari530

Nargiza Diyorova.

The standard forms and methods of teaching in Russian language lessons534

Xolbek Raimov, Malohat Musurmanova.

Laplace operatorining sferik koordinata sistemasiga o'tish bosqichlari536

Zukhra Sultanova.

Information technology their effective use in foreign country540

Dilshoda Gafurova.

The effectiveness of innovation management methods in universities543

Iroda Turanova.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini PIRLS xalqaro baholash dasturlariga tayyorlash samaradorligini oshiruvchi metodlar545

Laziza Xakimova.

Different foreign language wide involvement among students549

Jahongir Abduraxmonov.

Talabalarining texnika xavfsizligiga oid bilimlarini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati551

Khabiba Alimukhamedova.

A comparative typological study of verbs expressing human behavior556

Dilafro'z Jo'rayeva.

Maktabgacha tayyorlov guruh bolalarini STEAM o'qitish texnologiyasi asosida intellektual qobiliyatlarini takomillashtirishning ilmiy-pedagogik asoslari559

Gulchekhra Razzakova.

Pedagogical science and educational process in English563

Dilmurod Xolmurodov.

Texnika ixtisoliklarida "Materialshunoslik va konstruksion materiallar texnologiyasi" fanini o'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish uslublari565

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI O'QUV DASTURIDA FUTBOL DARSINING AHAMIYATI

Sirojiddin Toshpulatov,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

“Jismoniy madaniyat nazariyasi” kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Zamonaviy futbol milliardlab insonlarning kundalik turmush tarzida muhim ahamiyatli sport turiga aylangan. Futbolni rivojlantirish borasida jahon mamlakatlari va yurtimizda olib borilgan ishlar hamda futbolni rivojlantirishda umumta'lim tizimi bilan hamkorlik zarur omil hisoblanadi. ushbu maqolada maktab o'quv faoliyatida jismoniy tarbiya darslarida futbol darslarini tatbiq etish va ularni samarali tashkil etish bo'yicha bir qator tavsiyalar ko'rib chiqiladi. Maktab jismoniy tarbiya faoliyatini tashkil etishda futbol darslari va to'garaklarni rivojlantirish va samarali tashkil etish haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya tizimi, futbol to'garaklari, futbol maydoni, psixofunksional tayyorgarligi, futbol maktablari ligasi, futbol darslari, saralab olish.

Аннотация

Современный футбол стал важным элементарным видом спорта в повседневной жизни миллиардов людей. Необходимым фактором развития футбола является работа, проводимая в странах мира и в нашей стране, а также сотрудничество с системой общего образования. в данной статье будет рассмотрен ряд рекомендаций по внедрению уроков футбола на уроках физкультуры в школьную образовательную деятельность и их эффективной организации. Даны рекомендации по развитию и эффективной организации занятий по футболу и кружков при организации школьной физкультурной деятельности.

Ключевые слова: система физического воспитания, футбольные кружки, футбольное поле, психофункциональная подготовка, футбольная Школьная лига, уроки футбола, выбор.

Annotation

Modern football has become an important Achaemenid sport in the daily lifestyle of billions of people. A necessary factor in the development of football is the work carried out in the countries and countries of Jahan and cooperation with the general education system in the development of football. this article will consider a number of recommendations for the study of football lessons in physical education lessons in school educational activities and their effective organization. When organizing school physical education activities, recommendations were made on the development and effective organization of football classes and clubs.

Keywords: physical education system, football clubs, football field, psychofunctional training, Football Schools League, football lessons, selection.

Futbol o'zining tom ma'nodagi mohiyati va mazmuni bilan o'ta demokratik xususiyatga ega sport o'yinlari turlariga mansubdir. Uning demokratik xususiyati shundan iboratki, ushbu o'yin maydoni 120-90 m-li shaklga ega bo'lib, shu maydonning qoq o'rtasidan ikki mustaqil maydonga bo'linadi. Ikki maydonda joylashgan raqib jamoalari o'yinchilari maydonda o'z joylari, ya'ni (pozitsiyalari) bo'yicha joylashib turadilar, boshqacha qilib aytganda, bir biriga raqib o'yinchilar o'zaro to'qnash (kontakt) tarzda harakat qiladilar. Futbol bilan ommaviy shug'ullanish uchun o'yin maydonini istalgan ochiq yoki yopiq tekislikda barpo etish mumkin. Boz ustiga ommaviy futbol uchun qo'llanadigan jihoz va uskunalar juda kam xarajatdir. Qo'laversa bu uskunalar qo'l bola usulda ham tayyorlanish mumkin. Shuning uchun ham futbol yer yuzida eng ommaviy sport turi tarkibiga kiradi. Mustaqil mamlakatimiz taraqqiyotining so'ngi yillarida birinchi prezidentimizning xalqchil siyosati va uning bevosita rahbarligida kashf etilgan “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”ga hamohang bo'lgan “Umid nihollari, “Barkamol avlod”, “Unversia-da” kabi uzluksiz hamda ko'p pog'onali ommaviy sharq musobaqalari dasturidan futbol o'yining mustahkam joy

olishi fikrimiz dalilidir [6,68-69].

Alohida ta'kidlash joizki, futbol inson sog'ligi, uning jismoniy va psixofunksional imkoniyatlarini shakllantiruvchi eng samarali va universal vosita sifatida nafaqat professional hamda ommaviy sport musobaqalari dasturiga kiritilgan, balki o'quvchi yoshlarda shu sport turining nazariy mohiyatini chuqur tushunish zarurligi tufayli uning ta'lim muassasalari o'quv rejasidan majburiy fan sifatida joy olib, azaldan faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Sobiq “Ittifoq” davrida ham tayanch sport turlari bo'lmish futbol, basketbol, voleybol, gimnastika, yengil atletika, suzish suzish umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quv rejalariga jismoniy tarbiya fanlari sifatida kiritilib, ulardan dars sifatida foydalanilgan.

Sport turlaridan tashkil topgan jismoniy tarbiya darslariga qo'yiladigan talablar rejalashtiruv hujjatlari, jismoniy tarbiya darslarining turlari, haftalik, chorak va o'quv yili bo'yicha belgilangan hajmlari, “Baholovchi” me'yoriy mashqlar “Markazda” ishlab chiqilib, barcha “ittifoqdosh” respublikalar maktablari uchun majburiy bo'lgan. Eng afsuslanarli joyi shundaki, mazkur o'quv hujjatlarining ishlab chiqilishi uchun o'tkaziladigan tajribalar asosan, Ros-

siya maktablari o'quvchilarida sinab ko'rib, to'g'ridan-to'g'ri barcha respublikalar maktablarida qo'llanilishi qonun tusiga kirgan edi. O'quvchilarning etnogenetik, jismoniy va psixofunksional xususiyatlari "markaz" olimlarini aslo qiziqitirmagan.

So'nggi yillarda xalqimizning salomatligi to'g'risida g'amxo'rlik qilish, ma'naviy va jismoniy barkamol avlodni shakllantirish, millionlar o'yini bo'lgan va mamlakatimizda alohida o'rin tutadigan sportning futbol turiga aholini, ayniqsa yoshlarni keng jalb etish bo'yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda. Shu bilan birga, bugungi kunda mamlakatimizda yuqori iqtidorga ega bo'lgan yosh futbolchilarni tanlash, saralab olish (seleksiya) tizimi va futbol infratuzilmasini yanada rivojlantirish, futbol bo'yicha sport maktablari faoliyatini yangi bosqichga ko'tarish, soha mutaxassislarini tayyorlash va ularni moddiy rag'batlantirish tizimini yaxshilash, o'tkazilayotgan musobaqalar saviyasini yuksaltirish kabi masalalar dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda [5,64-65]. Maktabgacha ta'lim muassasalarining tarbiyalanuvchilarini futbolga qiziqitirish uchun futbol bo'yicha o'yin shaklida ko'rgazmali darslarni tashkil etish. Maktabgacha ta'lim muassasalarining tarbiyalanuvchilari o'rtasida doimiy tarzda futbol bo'yicha festivallar va qiziqarli ko'ngilochar tadbirlar o'tkazish. Umumta'lim maktablari o'rtasida har bir tuman (shahar)da doimiy ravishda yiliga kamida ikki marotaba "Maktablar futbol ligasi" musobaqalarini o'tkazib borish[4,215]. "Maktablar futbol ligasi" musobaqalarini o'tkazish natijalari bo'yicha iqtidorli o'quvchilarni tuman (shahar) bolalar-o'smirlar sport maktablarining futbol bo'linmalari hamda xususiy futbol maktablariga saralab olish (seleksiya) tizimini yo'lga qo'yish. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini futbolga qiziqitirish uchun futbol bo'yicha o'yin shaklida ko'rgazmali darslarni tashkil etilishini muntazam yo'lga qo'yish, festivallar va qiziqarli ko'ngilochar tadbirlar o'tkazish oldimizga qo'yilgan yuksak maqsadlar sanalib kelinmoqda [3,57]. Ko'pchiligimiz maktab futboli orqali millionlar o'yiniga mehr qo'yanmiz. Mamlakatimizda ta'lim sohasida jiddiy o'zgarishlar kuzatilmoqda, futbol maktablari soni ortmoqda. Ushbu ta'lim maskani o'quvchilari xalqaro turnirlarda qatnashishyapti, o'z ke-lajaklarini qurishyapti. Vazirlar Mahkamasining 2008-yil 7-avgustdagi 173-son Qarori bilan tasdiqlangan "Futbol bo'yicha davlat ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari to'g'risida"gi Nizom maktabdagi futbolni rivojlantirish uchun emas, aksincha, futbol maktablari sifatini yanada oshirish yo'lidagi huquqiy asosdir [1,2-ilova].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev rahbarligida 2019-yil 19-martda "Yoshlar bilan ishlashni samarali tashkil etishda madaniyat, san'at, sport, axborot texnologiyalari, kitob o'qishga qiziqishni oshirish bo'yicha 5 ta muhim tashabbusni amalga oshirish to'g'risida" o'tkazilgan videoselektor majlisi bayonida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash, shuningdek,

yurtimizda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, ayniqsa, o'quvchi-yoshlarni sportga keng jalb etish, ularni bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazish, jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullantirish samaradorligini yanada oshirish borasida O'zbekiston "Yoshlik" jismoniy tarbiya va sport jamiyati Markaziy kengashi ko'plab sport tadbirlari o'tkazib kelmoqda.

Faqat mustaqillik sharofati tufayli 2021-yilda "Ta'lim to'g'risida" va 2015-yil 4-sentyabrda "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi qonunlar qabul qilingan O'zbekiston jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori kabi qonunlar qabul qilindi. Aynan qayd etilgan hujjatlar kadrlar tayyorlash milliy dasturining ajralmas mantiqiy qismi sifatida barcha ta'lim muassasalari, shu jumladan, o'rta umumta'lim maktablari o'quv rejalaridan muhim o'rin olgan jismoniy tarbiya va sport faning maqomi va salohiyatini yanada ko'taradi hamda ushbu jarayonni yanada shakllanishiga yo'l ochib beradi. Azaldan ma'lumki, jismoniy tarbiya o'qituvchisining asosiy vazifasi faqatgina shu darsni mazmunli va samarador o'tkazish emas, balki sport turlari va xususan futbol o'yini malakalaridan tarkib topgan jismoniy tarbiya darslari davomida bolalarni qaddi-qomati, bo'yi, jismoniy sifatlariga qarab, ularni sport ixtisosliklarga yo'naltirish, asosli bashorat yordamida muayyan sport turiga jalb qilishdan iboratdir. Ehtimol ana shu g'oyaga asoslangan holda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risidagi qarori bilan tasdiqlangan jismoniy tarbiyadan umumiy o'rta ta'lim o'quv dasturida futbol fani 4-sinf dan boshlab kiritilgan. Ta'lim tizimida ulkan islohotlarning amalga oshirilishi, olimlarni samarali izlanishlari natijasida so'ngi yillarda umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun davlat ta'lim standartlari dasturlar va metodik qo'llanma hamda darsliklar yaratila boshlandi. Umumta'lim o'rta maktablarida jismoniy tarbiya jarayonini tashkil qilish va o'tkazish uslubi Y.M.Yunusova tomonidan atroficha yoritilib berilgan. Jumladan maktablarda jismoniy tarbiyani tashkil qilish shakllari qatorida shu jarayonning dars shakliga alohida urg'u berilgan. Muallif jismoniy tarbiya darsini mustaqil fan sifatida o'quv rejasiga binoan 1 o'quv yilida 68 akademik soat hajimda (45 daqiqalik) o'tilishiga ya'ni haftasiga 2 soatdan tashkil etilishi shartligiga e'tibor qaratadi. Har bir haftada jismoniy tarbiya darsi teng taqsimlanishi zarurligini uqtirib o'tadi.

Uning fikricha ushbu darslarni birinchi yoki oxirgi soatlarga rejalashtirish maqsadga muvofiq emasligi, ayniqsa, ketma-ket (Seshanba-chorshanba) rejalashtirilishi umuman noto'g'ri. Shu bilan birga bir qatorda shuni ham e'tirof etish joizki ta'lim muassasalarida ayniqsa, umumta'lim o'rta maktab o'quvchilari bilan haftasiga 2 soat hajmda jismoniy tarbiya darsi o'tkazilishi jismoniy sifatlar va sport malakalarini shakllantirish uchun yetarli deb bo'lmaydi. Jismoniy tarbiya darsining funksional vazifasi faqatgina o'quvchilarning sog'ligi jismoniy bar-

kamolligini ta'minlashdan iborat bo'libgina qolmay, balki uning yordamida jamiyati umuminsoniy va milliy qadriyatlar, shaxsiy xislatlar va fazilatlar, ko'nikma va qobiliyatlar shakllantiradi. Ijtimoiy ong, odob-axloq, shaxs ma'naviyati va madaniyati, vatanparvarlik, mehnatni ulug'lash, bag'rikenglik, katta-yu kichikni hurmatlash hamda haqgo'ylik insonparvarlik, maqsadga erishuvchanlik kabi xislatlarni tarbiyalashning asosiy amaliy vositasi jismoniy tarbiya darsidir. Shuning uchun ham uning mavqeyini ko'tarish, majburiy fan sifatida soatlar hajmini o'tirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Maktablarda jismoniy tarbiya darslarida futbol sportini rivojlantirish uchun bir nechta muhim usullar mavjud:

1. **Futbolning asosiy texnikasi va qoidalari:** Maktablar futbolni o'rganishda asosiy texnikani o'rgatish va qoidalarni tushuntirishga e'tibor beradi. Bu o'quvchilarga o'yin davomida sodda va amalga oshiriladigan qoidalarni tushuntirishga yordam beradi.

2. **Intizom va davomiylik:** Jismoniy tarbiya darslarida va futbol o'quvchilarga intizom va davomiylikni o'rganishga imkoniyat berish kerak. Bu, futbol o'yinida taklif qilingan

vaziyatlarga to'g'ri javob bera olish uchun muhimdir.

3. **Jamoa bilan ishlash:** Futbol jamoaviy o'yin bo'lib, jismoniy tarbiya darslarida jamoa ishini rivojlantirish va komandasozlikni o'rganish juda muhimdir. O'quvchilarga bir-biriga qarshi javobgarlik va jamoa a'zolari sifatida ishlashni o'rgatish kerak.

4. **Jismoniy rivojlanish:** Futbol jismoniy rivojlanishga yordam beradi. Jismoniy tarbiya darslarida futbolni amalda o'rganish orqali o'quvchilarning fiziksel rivojlanishlarini ta'minlash muhimdir.

5. **Mustaqil tayyorgarlik:** Masofaviy ishlar va fitnes darslari futbolning asosiy qismlaridan biridir. Bu darslar o'quvchilarning kuchli bo'lishi va badiiy yaxlitliklarini oshirishga yordam beradi. Shu sababli o'quvchilarning uy sharoitida yoki maktabdan tashqari sport to'garaklari, futbol seksiyalarida faoliyatini tashkil etishda maktab jismoniy tarbiya jamoasi o'z pozitsiyasini to'g'ri va tizimli tashkil etish kerak.

Maktablar bu usullarni qo'llab-quvvatlash orqali o'quvchilarni futbol sport turini rivojlantirishga yordam berishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vazirlar Mahkamasining 2008-yil 7-avgustdagi bilan tasdiqlangan "Futbol bo'yicha davlat ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari to'g'risida"gi VM-173-son Qarori.
2. Aslanova M. Boshlang'ich sinf jismoniy tarbiya darslarida harakatli o'yinlardan foydalanish. – T.: Fan va texnologiya, 2008. – 92 b.
3. Xo'jayev F., Usmonxo'jayev T. Boshlang'ich sinflarda jismoniy tarbiya darslari. – T.: O'qituvchi. – 120 b
4. Differensial yondashuv asosida 13-14 yoshli futbolchilarning tezkorlik sifatlarini rivojlantirish texnologiyasining ahamiyati. Toshpulatov S.K. Academic Research in Educational Sciences Volume 3 /Issue 12 / 2022 ISSN:2181-1385 Cite-Factor: 0,89/SIS:1,12/ ASI-Factor:1,3 /SJIF:5,7/ UIF:6,1. 214-217
5. Akromov R.A. Yosh futbolchilarni tanlab olish va tayyorlash; O'quv qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 1989. – 87 b.
6. Akromov R.A. Futbol / darslik: O'quv qo'llanma. – T.: O'zDJTI, 2006. – 406 b.

